

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**Актуальні проблеми
вітчизняної
та всесвітньої історії**

**Збірник наукових праць
Рівненського державного гуманітарного університету**

Випуск 36

Рівне – 2024

УДК 94(477) + 94 (100)

А 43

ББК 63.3 (4Укр)

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії : Зб. наук. пр. Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту. Вип. 36. Рівне: РДГУ, 2024. 248 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Галуха Любов – кандидат історичних наук, професор (м. Рівне)

Давидюк Руслана – доктор історичних наук, професор (м.Рівне)

Жарна Криштоф – доктор хабілітований в галузі історії,
професор (м.Жешув, Республіка Польща)

Жилюк Сергій – доктор історичних наук, професор (м.Остріг)

Киридон Алла – доктор історичних наук, професор (м.Київ)

Майзнер Роберт – доктор хабілітований в галузі історії, професор (м.Ченстохова,
Республіка Польща)

Соммер Ханна – доктор гуманітарних наук в галузі соціології, професор (м.Жешув,
Республіка Польща)

Степанков Валерій – доктор історичних наук, професор (м.Кам'янець-Подільський)

Стоколос Надія – доктор історичних наук, професор (м.Рівне)

Троян Сергій – доктор історичних наук, професор (м.Київ)

Фісанов Володимир – доктор історичних наук, професор (м.Чернівці)

Чухліб Тарас – доктор історичних наук, провідний науковий співробітник (м.Київ)

Шеретюк Валерій – кандидат історичних наук, професор (м.Рівне)

Шеретюк Руслана – доктор історичних наук, професор (м.Рівне)

Друкується за рішенням Вченої Ради Рівненського державного гуманітарного університету, протокол № 12 від 28 листопада 2024 р.

**Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової
інформації: Серія КВ №15857-4329Р**

ISSN 2519-1942

Адреса редакційної колегії: 33028, м. Рівне, вул. Пластова, 31, корпус №5,
каб. 219, кафедра історії України РДГУ, тел. (067) 780-51-34

email: historical_conf_fhpsir@ukr.net <https://fipmv.rshu.edu.ua/>

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2024

ISSN 2519-1942

9 772519 194006

ЗМІСТ

РОЗДІЛ І ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Владислав Кравчук, Валерій Шеретюк

МИРНІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКИ РУСИ З ПОЛОВЕЦЬКОЮ ОРДОЮ.....7

Тетяна Пуха, Валерій Шеретюк

УКРАЇНА В КОНТЕКСТІ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ
ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ 1569-1648 РОКІВ.....14

Андрій Гурбик

СТРАТЕГІЯ І ТАКТИКА ВЕДЕННЯ ВІЙНИ В МІЛІТАРНИХ
НАРАТИВАХ ЮРІЯ НЕМИРИЧА 1630-х РОКІВ.....21

Олександр Крупка

ІСТОРИЧНІ ВИМІРИ ПОЛІТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ «КОЗАЦЬКОГО
НАРОДУ» ГЕТЬМАНЩИНИ.....32

Ірина Богданець, Валерій Шеретюк

КІЛЬКІСТЬ І ТИПОЛОГІЯ МІСТЕЧОК, ЇХ МІСЦЕ В СТРУКТУРІ
ВОЛИНСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ
ХХ СТОЛІТТЯ.....41

Євген Куропаткін, Валерій Шеретюк

ДИВІЗІЯ УНР «ЗАПОРІЗЬКА СІЧ» ОТАМАНА ЮХИМА БОЖКА
У БОЯХ ЗА ЖМЕРИНКУ (1919 РІК).....52

Олена Максимчук, Валерій Шеретюк

ЗАГОСТРЕННЯ КОНФЛІКТУ МІЖ УКРАЇНСЬКИМИ
НАЦІОНАЛІСТАМИ ТА СОВЕТСЬКИМИ ПАРТИЗАНАМИ.....66

Тетяна Опанасюк

ВІЙНА ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА СТАБІЛЬНІСТЬ УКРАЇНИ:
НАСЛІДКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ПОДОЛАННЯ.....75

Едуард Опанасюк

РОЛЬ ДЕРЖАВНИХ СТРУКТУР У ФОРМУВАННІ КОНФЕСІЙНОГО
ПРОСТОРУ УКРАЇНИ.....86

Назар Корнійчук, Тетяна Карпунхіна

ВПЛИВ ІСТОРІЇ УПА НА СУЧАСНУ ДЕРЖАВНУ
ПОЛІТИКУ УКРАЇНИ.....96

Дмитро Ващук

ДВІ ВІЙНИ – ОДНА ІСТОРІЯ (ДО ПОЧАТКУ МОСКОВСЬКО-
УКРАЇНСЬКИХ ВОЄН 1500–1503 РОКІВ ТА 2014 – ... РОКІВ).....108

РОЗДІЛ II

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ ТА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Mihai Burunciuc

MOLDOVA AND ITS INTEGRATION INTO THE REGIONAL
ECONOMY OF THE 16TH CENTURY.....113

Альона Кібиш, Степан Синяк

УТВОРЕННЯ НАЦИСТСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО МЕХАНІЗМУ
КАРАЛЬНИХ ОРГАНІВ.....121

Дарина Татарин, Степан Синяк

ЖІНКИ У АРМІЯХ АНТИГІТЛЕРІВСЬКОЇ КОАЛІЦІЇ
1939-1945 РОКАХ.....133

Олександр Колодич, Степан Синяк

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ В ПІВДЕННО
АФРИКАНСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ ЗА ПРЕЗИДЕНСТВА
НЕЛЬСОНА МАНДЕЛИ.....141

Єлизавета Бещук, Тетяна Опанасюк

ТРАНСФОРМАЦІЯ АВТОРИТАРНИХ РЕЖИМІВ У
ПОСТРАДЯНСЬКИХ КРАЇНАХ У ХХІ СТОЛІТТІ.....153

Бахтієр Амінов

ВІДНОВЛЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ І ЗБЕРЕЖЕННЯ
ЗНИКАЮЧИХ ВИДІВ РЕМЕСЕЛ.....159

РОЗДІЛ III

ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО, ІСТОРИОГРАФІЯ ТА КУЛЬТОРОЛОГІЯ

Микола Федоришин

КОНЦЕПЦІЯ СТВОРЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ІСТОРИКО-
КУЛЬТУРНОГО ЗАПРВІДНИКА «ДЕРМАНЬ» ІМЕНІ УЛАСА
САМЧУКА.....166

Андрій Слесаренко, Роман Михальчук

ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСІВ ЗІБРАНЬ
УСНОІСТОРИЧНИХ МАТЕРІАЛІВ В НАУКОВИХ
ДОСЛІДЖЕННЯХ І ВИКЛАДАЦЬКІЙ ПРАКТИЦІ (НА ПРИКЛАДІ
ІНСТИТУТУ ВІЗУАЛЬНОЇ ІСТОРИЇ ТА ОСВІТИ ФОНДУ ШОА
УНІВЕРСИТЕТУ ПІВДЕННОЇ КАЛІФОРНІЇ, США.....173

Оксана Кундеус

РОЛЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ
В СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ.....181

Тетяна Бородіна

ДОСЛІДНИЦЬКИЙ ПОТЕНЦІАЛ УСНОІСТОРИЧНИХ ДЖЕРЕЛ
КОЛЕКЦІЇ ЯХАД-ІН УНУМ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ГОЛОКОСТУ НА
ПОЛТАВЩИНІ.....194

Юрій Ліннік

КОНЦЕПЦІЯ ЛЮБОВІ У ФІЛОСОФСЬКІЙ СПАДЩИНІ
Г. СКОВОРОДИ ТА П. ЮРКЕВИЧА.....198

Таміла Герасимчук

РОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ У РОЗБУДОВІ ТОЛЕРАНТНОСТІ
ТА ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА.....206

Дмитро Свиридон

ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ
САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ
У СТАРШІЙ ШКОЛІ.....220

Яна Лукашук, Степан Синяк

ПОНЯТТЯ ТА ПРИЧИНИ УВАГИ ДО КРИТИЧНОГО
МИСЛЕННЯ.....227

Михайло Жаб'юк, Степан Синяк

ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ
СТАРШОКЛАСНИКІВ У ПРОЦЕСІ ЗАСТОСУВАННЯ
МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ЗАСОБІВ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ.....237

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....246

РОЗДІЛ І ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

УДК 97(477) «08/1170» : 94(47+57) «11/14»

МИРНІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКИ РУСИ З ПОЛОВЕЦЬКОЮ ОРДОЮ

Владислав Кравчук

Рівненський державний гуманітарний університет

Україна, 33028, м. Рівне, вул. Пластова, 31

e-mail: kravchuk1vladuslav@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-6583-2979>

Валерій Шеретюк

Рівненський державний гуманітарний університет

Україна, 33028, м. Рівне, вул. Пластова, 31

e-mail: v.sheretiuk@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6744-4569>

Анотація. Великим випробуванням для Руської держави стала двохсотлітня половецька загроза, яка похитнула і без того втрачаючу свою могутність Русь. Втім, окрім довготривалого протистояння, таке сусідство мало й інші наслідки для обох сторін. У процесі постійних сутичок і воєн, проходив процес взаємовпливу двох народів, який надовго залишив слід в культурному та генетичному розвитку сусідів. За 200 років половці пройшли шлях від табірних кочувань до створення кочівницького державного об'єднання в соціально-економічній області і від військової демократії до феодалізму в сфері суспільних відносин. Велика роль в цьому належить Руській державі, що знаходилась на невимірно більш високому ступені історичного розвитку. За роки вимушеного протистояння з тюркомовними сусідами, крім військово-політичного аспекту відносин паралельно існували мирні взаємозв'язки.

Ключові слова: Руська держава, половецька орда, культурний взаємовплив, кочовики, землеробство.

Vladislav Kravchuk, Valerii Sheretiuk.

PEACEFUL RELATIONS BETWEEN RUS AND THE POLOVETIAN HORDE.

Abstract. A great test for the Rus state was the two-hundred-year-old Polovtsian threat, which shook Russia, which was already losing its power. However,

in addition to the long-term confrontation, such a neighborhood had other consequences for both sides. In the process of constant clashes and wars, a process of mutual influence between the two peoples took place, which left a long mark on the cultural and genetic development of the neighbors. Over 200 years, the Polovtsians went from camp nomads to the creation of a nomadic state association in the socio-economic sphere and from military democracy to feudalism in the sphere of social relations. A large role in this belongs to the Rus state, which was at an immeasurably higher stage of historical development. During the years of forced confrontation with Turkic-speaking neighbors, in addition to the military-political aspect of relations, peaceful relations existed in parallel.

Keywords: Rus state, Polovtsian horde, cultural mutual influence, nomads, agriculture.

Виклад матеріалу. На півдні сусідкою Русі була Половецька земля, що відіграла дуже важливу роль в житті русичів не лише з військово-політичного боку, а і з етнографічного та економічного. Половці належали до тієї ж тюркської групи, що й печеніги, торки, татари і турки. Це був кочовий народ Середньої Азії, але ще більш войовничий, ніж два перші. Він прийшов на зміну їм, захопив степ і опинився, таким чином, в безпосередньому сусідстві з Руссю [8, с. 42]. Половці жили племенами, що ділилися на коліна, а коліна - на роди. Таким чином, половці перебували у тій стадії свого суспільного розвитку, який уже пережили українці. Увесь лад і побут їх були пристосовані до степового життя. Вони були чудовими кінниками і не мали собі супротивників у своїх степах, які їм були відомі. Вони не мали кріпостей, але робили собі рухомий табір-фортецю з возів, вкритих шкірами; вони ставили їх навкруги, роблячи з них табір і одбиваючи з нього всі наступи. Зброя їх складалася з лука, стріл, шаблі, списа й аркана. Життя в степу розвивало в них далекозорість. І вони чудово стріляли. Їм не потрібні були мости й перевози, а перепливали вони через річки на своїх конях, як це робили татари, і знали всі перевози й перелази. Головним багатством їх була худоба, коні і верблюди [1, с. 232 - 233]. За визначенням С.Плетнєвої у своєму розвитку кочівництво пройшло три стадії – від безсистемного пересування до напівосілого, коли кочуванням займалися лише могутні роди. Стадо складалося з великої рогатої худоби, овець, коней і верблюдів. Звичайно більш цінувались коні – основна військова та робоча сила в середньовічні часи не лише у кочового населення, а і у хліборобів. Якщо зважити, що в середньому мала сім'я з 5 людей повинна була мати стадо, що відповідало в поголов'ї 25 коням (один кінь – 5 голів великої рогатої худоби

плюс 6 овець), то можна уявити собі розміри кочових веж у степу. Займались також облавним полюванням, торгівлею, а в стаціонарних поселеннях – ремеслами [2; 5, с. 224].

Взимку кочівники спускалися до самого побережжя Озівського моря, де було тепліше і де було легше прогодувати свої стада. Це були їхні зимовища, а влітку вони посувалися на північ – ближче до границь Руських земель – це були їхні літовища. Землеробства у них не було, але вони все-таки сіяли чимало проса, з якого, мабуть, і робили собі страву, яку, може, потім нагадувала запорозька соломаха. Улюбленим їх напитком було кобиляче молоко – кумис, і вони напивалися ним, грали на своїх музичних інструментах і співали пісень, де згадували про лицарські вчинки своїх славних ханів – Шарукана, Боняка, Кончака й інших. Були у них і співці народних пісень на зразок нашого Бояна, як, наприклад, гудець Ор, про якого літопис дає чудове оповідання. Володимир Мономах провадив уперту і щасливу боротьбу з половцями, пив золотим шоломом воду з Дону, захопив їх землю і прогнав одного з їхніх ханів – Отрока – на Кавказ; другий хан Серчан залишився на Дону і після смерті Мономаха послав судця Оря передати Серчанові таку звістку: «Володимир помер, вернися, брате, тепер у свою землю і, коли будеш це йому казати, співай йому половецькі пісні, а коли він не схоче вертатися, дай йому понюхати зілля євшану». І коли той справді не хотів повертатися і навіть слухати про це, Ор дав йому понюхати це зілля; і коли той понюхав, то заплакав і сказав: «краще на своїй землі бути вбитим і зложити кості, ніж на чужій жити в славі». І повернувся в свою Половецьку землю. Од нього народився хан Кончак, що сплюндрував Посулля, що ходив пішки, носячи казанок за плечима. Половці були поганями і насипали над своїми покійниками могили, на яких ставили іноді кам'яні баби [1, с.233; 9, с. 247]. Ряд кам'яних статуй цього часу, виявлені в середній течії Сіверського Дінця, передають європеїдні риси половецьких ханів і знаті. Обличчя у них овальні, ніс з горбинкою, вуса прямі або хвилясті [6]. Але деякі з них під впливом Русі прийняли християнство й християнські імена (Гліб, напр.).

Слід визнати, що саме Русь прийняла на себе основний удар половців і тим самим значно полегшила становище Візантії, Угорщини та інших християнських країн, що також зазнавали нападів степовиків [6, с. 45].

Твердження про органічну несумісність православних руських і язичників половців нібито не узгоджується з тим, що між двома сторонами існували не тільки воєнні, а й мирні відносини, в тому числі і шлюбні [10, с.68]. Це справді так. Але ось що характерно. Руські князі охоче брали за дружин своїм синам

половчанок, але ніколи не віддавали дочок за половецьких ханів. У цьому факті відбилася, з одного боку, невизнання Руссю рівноправного становища половецьких ханств, з іншого – несприйняття їх релігії. Обернути в християнство «невірну» половчанку вважалось справою природною і навіть богоугодною, але прийняти їх віру (у випадку шлюбу руської княжни з половецьким ханом це було б неминуче) уявлялось абсолютно неможливим [3, с. 70; 9, с. 86]. Руський літопис зберіг тільки один випадок порушення цих правил. Мати Мстислава Володимировича після смерті чоловіка Володимира Давидовича втекла до половців і вийшла заміж за хана Башкорда, але це той випадок, який тільки підтверджує правило. Щоб поєднати свою долю з Башкордом, їй довелось знехтувати суспільною думкою і таємно втекти в степ [4, с.152]. Дипломатичні шлюби укладались не тільки князями, які мали деякі симпатії до половців (наприклад, із династії чернігівських Ольговичів), але і тими, які вели із степняками рішучу боротьбу, в тому числі і київськими князями. В 1094 р. Святополк київський одружився з дочкою могутнього половецького хана Тугоркана. В 1107 р. Володимир Мономах, тоді ще переяславський князь, женив сина Юрія (отримавшого згодом прозвисько Долгорукого) на дочці хана Айопи, а іншого сина Андрія – на внучці Тугоркана. Одночасно з одруженням Юрія відбулось також весілля сина чернігівського князя Олега Святославовича і дочки ще одного хана на ім'я Айопа. Літописець розрізняє цих половчанок по іменах дідів. В першому випадку це Осенева внучка, а в іншому – Гургенева. Під 1163 р. літописець повідомляє про одруження сина великого князя Ростислава Рюрика з дочкою хана Белука [7; 4, с.146]. Князь Мстислав Мстиславович Удалий був жонатий на дочці хана Котяна. Зокрема князь новгород-сіверський Ігор Святославович – герой «Слова о полку Ігоревім» - по лінії свого батька був онуком половчанки. А після битви 1185 р. з Кончаком і полону разом із сином Володимиром, він повертається додому сам. А згодом повертається і його син, але... разом із донькою Кончака та дитиною. Справляють весілля. А князь з ханом стають родичами [5, с. 225 - 226]. Практично у всіх випадках літопис повідомляє про одруження руських князів з половчанками в одному ряду з повідомленням про домовленість миру. Одруження синів Мономаха і Олега Святославовича також стало можливим після укладення миру з ханом Айопою.

Таким чином, шлюбні союзи руських князів з дочками половецьких ханів були своєрідною клятвою вірності закріпленою мирною угодою. На жаль, далеко не завжди це служило надійною гарантією від нових зіткнень. Середньовікові автори неодноразово відмічали «схильність куманів до

обману». Анна Комніна вважала, що «непостійність і зрадливість» половців були «як би їх вродженою схильністю». Доводиться визнати, що далеко не завжди відмічались благородством і руські князі. Взаємних образ було стільки, що вони легко розривали досягнуті угоди. Не накладало взаємних зобов'язань і родичання руських князів з половецькими ханами. Хан Башкорд, дружиною якого була мати князя Мстислава Володимировича, привівши під Білгород 20-тисячний корпус на підтримку Ізяслава Давидовича і свого пасинка, не став ризикувати своїм військом через невдах родичів. Ще більш яскравим прикладом в цьому плані може бути Ігор Святославович. Не дивлячись на те, що в його жилах текла половецька кров, він напав на свого родича хана Кончака [4, с. 149].

Якщо на хід русько-половецьких відносин династичні шлюби вагомо не впливали, хоча, розуміється, і не погіршували їх, то в етнокультурному зближенні двох народів їхня роль була цілком помітною. Літопис згадує десять випадків одруження руських князів з половчанками, хоча їх було значно більше. Виходячи з багатодітності князівських сімей, можна припустити, що від десяти змішаних шлюбів могло народитися по меншій мірі 40 – 50 синів і дочок. В другому поколінні змішані шлюби могли дати уже 200 – 250 внуків і правнуків, в жилах яких текла і половецька кров. В реальному житті процеси етнічного змішання руських і половців були більш значними [12, с. 46].

В половецькому словнику є слово «ізба» і «піч», які, очевидно, увійшли в половецьке життя разом з предметами, які воно означали. Руські, очевидно, споруджували в степах теплі ізби з глиняними печами, в яких в зимовий період могли проживати змішані русько-половецькі сім'ї. Значно більше тюркизмів міститься в давньоруській мові [11, с.165].

В процесі тривалого військового протистояння половці перейняли від руських деякі типи озброєнь (в Чингульському похованні знаходились шолом і бойові ножі руської роботи). В свою чергу, руські перейняли від половців уміння в організації кінного війська, а також запозичили від них шаблі, деякі типи списів, тугі луки, сідла і т.д.

Сусідство з Руссю не могло не відобразитись і на духовному розвитку половців. Починаючи з XII ст. окремі їх представники приймали християнство. По свідченнях «Жития черноризца Никона», а також «Сказання о пленном половчине» в окремі періоди половці переходили в християнство цілими родами. Частіше всього це відбувалося тоді, коли над ними нависала смертельна небезпека і потрібна була допомога сусідніх християнських країн. Так, в 1224 р., рятуючись від монголо-татарського нашествия, багато половців

прийняли хрещення, в тому числі і хан Басти. Відомо також, що хан Котян біля 1238 р. обіцяв угорському королю Беле IV прийняти християнство разом зі своїм народом. Це була своєрідна плата за можливість сховатися від монголо-татар в угорській землі. Про перехід половців в християнство свідчать і їхні імена: Василь, Гаврилко, Юрій (Кончакович), Ярополк (Томзакович), Роман (Кзич) і ін. Є основи припускати, що населення половецьких міст також було частково християнським. Ю.Кулаковський, аналізуючи літописне повідомлення про похід руських 1111р. на міста Шарукань і Сугров, прийшов до висновку, що в Шарукані в XII ст. проживали християни алани [4, с.155 - 157].

У літописах і билинах половецьке зло нерідко виступає у подобі змія. Розповівши про блискучу перемогу руських дружин під проводом Володимира Мономаха над половцями 1103 р., літопис зазначає, що князь «скрушы главы змеєвие». Тугорхана називають в билинах Тугарин Змієвич [14, с. 365]. Дослідники обґрунтовано дійшли висновку, що саме в цей час було створено цикл руських народних казок про трьох, - семи, - і дванадцятиголових зміїв, що пожирали людей. Змій Горинич – лютий ворог давньоруських богатирів – це збірний образ половців. Практично всі половецькі хани, що особливо вороже ставилися до Русі, фігурують у літописах і народних переказах з негативними визначеннями [3, с. 70].

Позначивши пунктиром хід подій русько-половецьких відносин XI – поч. XIII ст., можна оцінити ступінь їх впливу на Русь. У цьому питанні дослідники не виявляють однакості. Одні вважають половців силою, споконвічно ворожою Русі, боротьба з якими порушувала нормальний хід її історичного розвитку. Інші не схильні надто драматизувати половецьку загрозу резонно відзначаючи, що у взаєминах двох світів були не тільки війни. У той же час відбувалися значні процеси етнічного змішання слов'янського та тюркомовного населення, взаємо обмін культурами [13, с.87].

Висновки. Таким чином, історична перспектива практично завжди залишалась за землеробами. Степові переможці приходили і йшли, часто взагалі зникали з історичної арени, а переможені продовжували поступовий розвиток на своїх землях. Причиною зникнення кочових народів були осілі народи. Грізні володарі степів, які підкоряли землеробів, в результаті самі перейшли до осілого способу життя і навіть увійшли у державно-територіальну та етнічну структуру Русі. Розселившись на руських землях половці перейняли мову, культуру, віру давніх русинів, поступово розчинились в масі осілого населення. Етнічна перевага осілих народів пояснюється їх органічною єдністю з усією землею. Багатовікові традиції землеробів закономірно ставали

сильнішими через традиції кочового укладу пловців, які періодично приходили в їхнє життя. Осідаючи на землю, кочівники-половці опинялися у владі нового географічного фактору і адаптувалися до нього на основі досвіду корінних народів. До того ж, останні, як правило, володіли власним структурованим господарством. Яке також сприяло етнічній інтеграції його підданих. Плем'я дійсно зникало, але «наслідок» його залишався. У ході економічного та побутового спілкування половці запозичували кращі матеріальні й духовні надбання слов'ян-землеробів, передавали їм свої у веденні тваринництва тощо. На Переяславщині та інших українських землях відбувався процес інтеграції територіально близьких української та тюркської культур. Український етнос увібрав до сфери свого впливу тюркомовні племена степу. Вливаючись в південну групу східнослов'янських племен, названі народи надавали їм характерну етнографічну своєрідність. Етнічне збагачення руського народу за рахунок періодичного входження в нього груп половецького населення супроводжувалось також і культурними прибавками. Вони помітні у військовій справі, художньому ремеслі, в одязі і інших проявах матеріальної культури, а також в усній народній творчості.

Джерела та література

1. Багалій Д.І. Нарис історії України. Київ, Час. 1994. 288 с.
2. Балашок В. Українська етнічна спільнота: етногенез, історія, етнімія. Біла Церква, 2008. 304 с.
3. Галкіна К.С. Кочовий світ і Східна Європа кінця IX – початку XII ст. і їх вплив на Київську Русь. Київ, Наука и школа, 2006. №4. С. 27-30.
4. Здоров А. Про дату хазарського завоювання слов'ян Подніпров'я. Київська старовина, 2003. №4. с. 13–17.
5. Котляр М.Ф. Війна і воїнська слава очима давньоруських книжників. // УІЖ, 2005. №2. с. 3 – 15.
6. Котляр М. Довідник з історії України Київ, Україна, 1996. 463 с.
7. Котляр М. Полководці Давньої Русі. 2-е вид. Київ, 1996. 151 с.
8. Новосельцев О.П. Хозарська держава і її роль в історії Східної Європи і Кавказу. Харків, 1990. 280 с.
9. Мавродіна Р. Київська Русь і кочовики (печеніги, торки, половці). Львів, 1983. 324 с.
10. Моця О. Середньовічні кочовики на землях України. Український історик, 2001. с. 220-228.
11. Плетньова С.А. Половці. Львів, 1990. 320 с.
12. Рутківська Л. Степові кочівники та Київська Русь IX –X ст. УІЖ, 1965. - №11. с. 45-48.
13. Толочко П. Кочові народи степу і Київська Русь. Київ, Абрис. 1999. 200 с.

14. Грушевський М.С. Нарис історії Київської землі від смерті Ярослава до кінця XIV сторіччя. Київ: Наукова думка, 1991. 542 с.

References

1. Bahalii D.I. *Narys istorii Ukrainy*. Kyiv, Chas. 1994. 288 s.
2. Baloshok V. *Ukrainska etnichna spilnota: etnohenez, istoriia, etnonimiia*. Bila Tserkva, 2008. 304 s.
3. Halkina K.S. *Kochovii svit i Skhidna Yevropa kintsia IKh – pochatku KhII st. i yikh vplyv na Kyivsku Rus*. Kyiv, Nauka y shkola, 2006. №4. S. 27-30.
4. Zdorov A. *Pro datu khazarskoho zavoiuvannia slovia Podniprovia*. Kyivska starovyna, 2003. №4. s. 13–17.
5. Kotliar M.F. *Viina i voinska slava ochyma davnoruskykh knyzhnykiv*. // UIZh, 2005. №2. s. 3 – 15.
6. Kotliar M. *Dovidnyk z istorii Ukrainy* Kyiv, Ukraina, 1996. 463 s.
7. Kotliar M. *Polkovodtsi Davnoi Rusi*. 2-e vyd. Kyiv, 1996. 151 s.
8. Novoseltsev O.P. *Khozarska derzhava i yii rol v istorii Skhidnoi Yevropy i Kavkazu*. Kharkiv, 1990. 280 s.
9. Mavrodina R. *Kyivska Rus i kochovyky (pechenihy, toroky, polovtsi)*. Lviv, 1983. 324 s.
10. Motsia O. *Serednovichni kochovyky na zemliakh Ukrainy*. *Ukrainskyi istoryk*, 2001. s. 220-228.
11. Pletnova S.A. *Polovtsi*. Lviv, 1990. 320 s.
12. Rutkivska L. *Stepovi kochivnyky ta Kyivska Rus IKh - Kh st*. UIZh, 1965. №11. s. 45-48.
13. Tolochko P. *Kochovi narody stepu i Kyivska Rus*. Kyiv, Abrys. 1999. 200 s.
14. Hrushevskiy M.S. *Narys istorii Kyivskoi zemli vid smerti Yaroslava do kintsia XIV storichchia*. Kyiv: Naukova dumka, 1991. 542 s.

УДК 94 (477.4-191)+94 (4-11) «1569/1648»

УКРАЇНА В КОНТЕКСТІ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ 1569-1648 РОКІВ

Тетяна Пуха

Рівненський державний гуманітарний університет

Україна, 33028, м. Рівне, вул. Пластова, 31

e-mail: tanychal1042001@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8584-3969>

Валерій Шеретюк

Рівненський державний гуманітарний університет

Україна, 33028, м. Рівне, вул. Пластова, 31

e-mail: v.sheretiuk@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6744-4569>

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

1. **Амінов Бахтієр** - кандидат історичних наук, доцент Кокандського державного педагогічного інституту (Республіка Узбекистан)
2. **Burunciuc Mihai** - PhD student, Doctoral School of Humanities and Education of the State University of Moldova (Republic Moldova)
3. **Бещук Єлизавета** – здобувач в/о ступеня «Бакалавр» Рівненського державного гуманітарного університету
4. **Богданець Ірина** – здобувач в/о ступеня «Магістр» Рівненського державного гуманітарного університету
5. **Бородіна Тетяна** - старший викладач кафедри історії Національного університету «Києво-Могилянська академія», випускниця Докторської школи імені родини Юхименків НаУКМА
6. **Ващук Дмитро** - кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Інституту історії України НАН України
7. **Герасимчук Таміла** - кандидат історичних наук, доцент, професор кафедри політології та міжнародних відносин Рівненського державного гуманітарного університету
8. **Гурбик Андрій** - кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Інституту історії України НАН України
9. **Жаб'юк Михайло** – здобувач в/о ступеня «Магістр» Рівненського державного гуманітарного університету
10. **Кібиш Альона** – здобувач в/о ступеня «Магістр» Рівненського державного гуманітарного університету
11. **Колодич Олександр** – здобувач в/о ступеня «Магістр» Рівненського державного гуманітарного університету
12. **Корнійчук Назар** – здобувач в/о ступеня «Магістр» Рівненського державного гуманітарного університету
13. **Кравчук Владислав** – здобувач в/о ступеня «Магістр» Рівненського державного гуманітарного університету
14. **Крупка Олександр** - кандидат історичних наук, доцент кафедри журналістики та українознавства Національного університету водного господарства та природокористування
15. **Кундеус Оксана** – кандидат політичних наук, доцент кафедри політології та міжнародних відносин Рівненського державного гуманітарного університету
16. **Куропаткін Євген** – здобувач в/о ступеня «Бакалавр» Рівненського

державного гуманітарного університету

17. **Ліннік Юрій** – кандидат філософських наук, доцент кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін КЗВО «Рівненська медична академія»
18. **Лукашук Яна** - здобувач в/о ступеня «Магістр» Рівненського державного гуманітарного університету
19. **Максимчук Олена** - здобувач в/о ступеня «Магістр» Рівненського державного гуманітарного університету
20. **Михальчук Роман** – кандидат історичних наук, професор, доцент кафедри всесвітньої історії Рівненського державного гуманітарного університету
21. **Опанасюк Едуард** - здобувач ступеня PhD, спеціальності «Релігієзнавство» Рівненського державного гуманітарного університету
22. **Опанасюк Тетяна** - кандидат історичних наук, доцент кафедри політології та міжнародних відносин Рівненського державного гуманітарного університету
23. **Пуха Тетяна** - здобувач в/о ступеня «Магістр» Рівненського державного гуманітарного університету
24. **Свиридон Дмитро** - здобувач в/о ступеня «Магістр» Рівненського державного гуманітарного університету
25. **Синяк Степан** – кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії Рівненського державного гуманітарного університету
26. **Слесаренко Андрій** – кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії Рівненського державного гуманітарного університету
27. **Татарин Дарина** - здобувач в/о ступеня «Магістр» Рівненського державного гуманітарного університету
28. **Федоришин Микола** - завідувач літературного музею Уласа Самчука комунального закладу «Рівненський обласний краєзнавчий музей» Рівненської обласної ради
29. **Фьольдварі Шандор** - df.phil., науковий співробітник, викладач балтійських досліджень Університету м. Дебрецен (Угорщина)
30. **Шеретюк Валерій** - кандидат історичних наук, доцент, професор кафедри історії України Рівненського державного гуманітарного університету

ISSN 2519-1942

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

ВИПУСК 36

Відповідальність за достовірність і точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних імен та інших відомостей несуть автори опублікованих матеріалів та їх наукові керівники. Думки авторів статей з позицією редколегії можуть не співпадати.

Відповідальний за підготовку збірника до видання – **Валерій Шеретюк**

Комп'ютерна верстка – **Лариса Федорук**

Обкладинка – **Григорій Волохов**

Підписано до друку 29.11.2024 р. Папір офсетний.

Гарнітура «Times New Roman».

Наклад 300. Зам. № 243/1. Ум. друк. арк. 11,19.

ISSN 2519-1942

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Рівненський державний гуманітарний університет. Збірник наукових праць. Випуск 36. Рівне, 2024. 248 с.

УДК 94(477) + 94(100)

А 43

ББК 63.3 (4Укр)

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2024